

BRANI PER L'ESERCITAZIONE

Brano 1 (*Sermo 25,8*)

De pauperibus cogitandum.

Iam ecce, Deo propitio, hyems est. De pauperibus cogitate, quomodo Christus vestiatur nudus. Quando legebatur Evangelium, numquid non omnes beatificavimus Zacheum, quando eum suspexit Christus in arbore intentum ut videret transeuntem? Nam quando speraret in domo sua habitantem? Quando ei dixit: *Descende Zachee, hodie oportet me in domo tua manere*, audiavi gemitus gratulationis vestrae. Quasi omnes in Zacheo fuistis et Christum excepistis. Sic dixit omnium vestrum cor: "O beatum Zacheum! Dominus intravit in domum ipsius. O beatum! Numquid nobis potest contingere?". Iam Christus in caelo est. Recita mihi, Christe, Testamentum novum. Fac beatum de lege tua. Recita, ut scias te non fraudari Christi praesentia. Audi iudicaturum: *Quando uni ex minimis meis fecistis, mihi fecistis*. Exspectat unusquisque vestrum suscipere Christum sedentem in caelo. Attendite illum iacentem sub porticu, attendite esurientem, attendite frigus patientem, attendite egenum, attendite peregrinum. Facite qui soletis, facite qui non soletis. Crescit doctrina, crescant opera bona. Laudatis sementem, exhibite messem. Amen.

Brano 2 (*Enarrationes in Psalmos 4,9*)

Tabernaculum Dei in terra Ecclesia est adhuc peregrina, et homines sunt fideles.

Ille enim qui habet altissimam in secreto domum, habet etiam in terra tabernaculum. Tabernaculum eius in terra, Ecclesia eius est adhuc peregrina. Sed hic quaerendus est, quia in tabernaculo invenitur via, per quam venit ad domum. Etenim cum effunderem super me animam meam, ad attingendum Deum meum, quare hoc feci? *Quoniam ingrediar in locum tabernaculi*. Nam extra locum tabernaculi errabo quaerens Deum meum. *Quoniam ingrediar in locum tabernaculi admirabilis, usque ad domum Dei*. In locum tabernaculi ingrediar, admirabilis tabernaculi, usque ad domum Dei. Iam enim multa admiror in tabernaculo. Ecce quanta admiror in tabernaculo! Tabernaculum enim Dei in terra, homines sunt fideles: admiror in eis ipsorum membrorum obsequium; quia non in eis regnat peccatum ad obediendum desideriis eius, nec exhibent membra sua arma iniquitatis peccato, sed exhibent Deo vivo in bonis operibus: animae servienti Deo membra corporalia militare admiror. Respicio et ipsam animam obedientem Deo, distribuentem opera actus sui, frenantem cupiditates, pellentem ignorantiam, extendentem se ad omnia aspera et dura toleranda, iustitiam et caritatem impendentem caeteris. Miror et istas virtutes in anima: sed adhuc in loco tabernaculi ambulo. Transeo et haec: et quamvis admirabile sit tabernaculum, stupeo cum pervenio usque ad domum Dei. De qua domo dicit in alio psalmo, cum proposuisset sibi quamdam duram et difficilem quaestionem, quare in hac terra plerumque bene est malis, et male est bonis, et ait: *Suscepi cognoscere, hoc labor est ante me, donec introeam in sanctuarium Dei, et intellegam in novissima*. Ibi est enim fons intellectus, in sanctuario Dei, in domo Dei. Ibi intellexit iste in novissima, et solvit quaestionem de felicitate iniquorum, et labore iustorum. Quomodo solvit? Quia mali cum hic differuntur, ad poenas sine fine servantur; et boni cum hic laborant, exercentur, ut in fine haereditatem consequantur. Et hoc ille in sanctuario Dei cognovit, intellexit in novissima. Ascendens tabernaculum, pervenit ad domum Dei. Tamen dum miratur membra tabernaculi, ita perductus est ad domum Dei, quamdam dulcedinem sequendo, interiorem nescio quam et occultam voluptatem, tamquam de domo Dei sonaret suaviter aliquod organum: et cum ille ambularet in tabernaculo, audito quodam interiore sono, ductus dulcedine, sequens quod sonabat, abstrahens se ab omni strepitu carnis et sanguinis, pervenit usque ad domum Dei. Nam viam suam et ductum suum sic ipse commemorat, quasi diceremus ei: Miraris tabernaculum

in hac terra; quomodo pervenisti ad secretum domus Dei? *In voce*, inquit, *exultationis et confessionis, soni festivitatem celebrantis*. Festa cum hic homines celebrant suae quoque luxuriae, consuetudinem habent constituere organa ante domos suas, aut ponere symphoniacos, vel quaeque musica ad luxuriam servientia et illicientia. Et ubi audita fuerint haec, quid dicimus qui transimus? Quid hic agitur? Et respondetur nobis, aliqua esse festa. Natalitia, inquit, celebrant, nuptiae hic sunt; ut non videantur inepta illa cantica, sed excusetur festivitate luxuria. In domo Dei festivitas sempiterna est. Non enim aliquid ibi celebratur et transit. Festum sempiternum, chorus Angelorum: vultus praesens Dei, laetitia sine defectu. Dies hic festus ita est, ut nec aperiatur initio, nec fine claudatur. De illa aeterna et perpetua festivitate sonat nescio quid canorum et dulce auribus cordis: sed si non perstrepat mundus. Ambulanti in hoc tabernaculo et miracula Dei in redemptionem fidelium consideranti, mulcet aurem sonus festivitatis illius, et rapit cervum ad fontes aquarum.

Brano 3 (*De civitate Dei 1,1*)

Victi in loca Christianorum confugiunt.

Ex hac namque existunt inimici, adversus quos defendenda est Dei civitas, quorum tamen multi, correcto impietatis errore, cives in ea fiunt satis idonei; multi vero in eam tantis exardescunt ignibus odiorum tamque manifestis beneficiis Redemptoris eius ingrati sunt, ut hodie contra eam linguas non moverent, nisi ferrum hostile fugientes in sacratis eius locis vitam, de qua superbiunt, invenirent. An non etiam illi Romani Christi nomini infesti sunt, quibus propter Christum barbari pepercerunt? Testantur hoc martyrum loca et basilicae Apostolorum, quae in illa vastatione Urbis ad se confugientes suos alienosque receperunt⁸. Huc usque cruentus saeviebat inimicus, ibi accipiebat limitem trucidatoris furor, illo ducebantur a miserantibus hostibus, quibus etiam extra ipsa loca pepercerant, ne in eos incurrerent, qui similem misericordiam non habebant. Qui tamen etiam ipsi alibi truces atque hostili more saevientes posteaquam ad loca illa veniebant, ubi fuerat interdictum quod alibi belli iure licuisset, et tota ferendi refrenabatur immanitas et captivandi cupiditas frangebatur. Sic evaserunt multi, qui nunc Christianis temporibus detrahunt et mala, quae illa civitas pertulit, Christo imputant; bona vero, quae in eos ut viverent propter Christi honorem facta sunt, non imputant Christo nostro, sed fato suo, cum potius deberent, si quid recti saperent, illa, quae ab hostibus aspera et dura perpassi sunt, illi providentiae divinae tribuere, quae solet corruptos hominum mores bellis emendare atque contere itemque vitam mortalium iustam atque laudabilem talibus afflictionibus exercere probatamque vel in meliora transferre vel in his adhuc terris propter usus alios detinere; illud vero, quod eis vel ubicumque propter Christi nomen vel in locis Christi nomini dicatissimis et amplissimis ac pro largiore misericordia ad capacitatem multitudinis electis praeter bellorum morem truculenti barbari pepercerunt, hoc tribuere temporibus Christianis, hinc Deo agere gratias, hinc ad eius nomen veraciter currere, ut effugiant poenas ignis aeterni, quod nomen multi eorum mendaciter usurparunt, ut effugerent poenas praesentis exitii. Nam quos vides petulanter et procaciter insultare servis Christi, sunt in eis plurimi, qui illum interitum clademque non evasissent, nisi servos Christi se esse finxissent. Et nunc ingrata superbia atque impiissima insania eius nomini resistunt corde perverso, ut sempiternis tenebris puniantur, ad quod nomen ore vel subdolo confugerunt, ut temporali luce fruerentur.

Brano 4 (*De civitate Dei 5,23*)

Radagaisus mirabiliter victus est.

Quod tamen nostra memoria recentissimo tempore Deus mirabiliter et misericorditer fecit, non cum gratiarum actione commemorant, sed, quantum in ipsis est, omnium si fieri potest hominum oblivione sepelire conantur; quod a nobis si tacebitur, similiter erimus ingrati. Cum Radagaisus, rex Gothorum, agmine ingenti et immani iam in Urbis vicina constitutus Romanis cervicibus immineret, uno die

tanta celeritate sic victus est, ut ne uno quidem non dicam extincto, sed vulnerato Romanorum multo amplius quam centum milium prostereretur eius exercitus atque ipse mox captus poena debita necaretur. Nam si ille tam impius cum tantis et tam impiis copiis Romam fuisset ingressus, cui pepercisset? Quibus honorem locis martyrum detulisset? In qua persona Deum timeret? Cuius non sanguinem fusum, cuius pudicitiam vellet intactam? Quas autem isti pro diis suis voces haberent, quanta insultatione iactarent, quod ille ideo vicisset, ideo tanta potuisset, quia cotidianis sacrificiis placabat atque invitabat deos, quod Romanos facere christiana religio non sinebat? Nam propinquante iam illo his locis, ubi nutu summae maiestatis oppressus est, cum eius fama ubique crebresceret, nobis apud Carthaginem dicebatur, hoc credere spargere iactare paganos, quod ille diis amicis protegentibus et opitulantibus, quibus immolare cotidie ferebatur, vinci omnino non posset ab eis, qui talia diis Romanis sacra non facerent nec fieri a quoquam permetterent. Et non agunt miseri gratias tantae misericordiae Dei, qui cum statuisset irruptione barbarica graviora <pati> dignos mores hominum castigare, indignationem suam tanta mansuetudine temperavit, ut illum primo faceret mirabiliter vinci, ne ad infirmorum animos evertendos gloria daretur daemonibus, quibus eum supplicare constabat; deinde ab his barbaris Roma caperetur, qui contra omnem consuetudinem gestorum ante bellorum ad loca sancta confugientes christianae religionis reverentia tuerentur ipsisque daemonibus atque impiorum sacrificiorum ritibus, de quibus ille praesumpserat, sic adversarentur nomine christiano, ut longe atrocius bellum cum eis quam cum hominibus gerere viderentur; ita verus Dominus gubernatorque rerum et Romanos cum misericordia flagellavit, et tam incredibiliter victis supplicatoribus daemonum nec saluti rerum praesentium necessaria esse sacrificia illa monstravit, ut ab his qui non pervacaciter contendunt, sed prudenter attendunt, nec propter praesentes necessitates vera religio deseratur, et magis aeternae vitae fidelissima exspectatione teneatur.

Brano 5 (*Contra Cresconium* 4,60-61)

Ecclesia catholica diffusa in universo orbe, in Africa pars Donati.

Contra universitatem vero Ecclesiae quia te inania repetere libuit, etiam hic tibi respondeo. Sicut in Africa pars Donati vos estis, a quibus apparet partem Maximiani schisma fecisse, quoniam non est per totum Africae qua vos estis, vos autem et in regionibus in quibus illa est non deestis - nam et alia schismata facta sunt ex vobis, sicut rogatenses in mauritania caesariensi, urbanenses in quadam numidia particula et alia nonnulla, sed ubi praecisa sunt, ibi remanserunt; et hinc eminet eos a vobis exisse, non vos ab ipsis, quia vos etiam in his terris estis ubi ipsi sunt, illi autem, quaquaversus vos estis, non nisi forte peregrinantes inveniuntur - , sic Ecclesia catholica, quae, sicut ait Cyprianus, ramos suos per universam terram copia ubertatis extendit, ubique sustinet scandala eorum, qui ab illa vitio maxime superbiae praeceduntur, aliorum hic, aliorum alibi atque alibi, qui partes suas ostentantes dicunt: *Ecce hic est Christus, ecce illic*, quibus ne credatur ipse praemonuit. Non enim ostendunt viam, de qua prophetatum est in psalmis: *Ut cognoscamus in terra viam tuam, in omnibus gentibus salutare tuum*, sed suae communionis quisque regiones, ecce hic, ecce illic. Ubi enim cadunt, ibi remanent, et ubi separantur, ibi arescunt. Unde ipsa de qua praeceduntur etiam in eas terras extenditur, ubi iacent illa in sua quaeque regione fragmenta; in illa vero singula quacumque ipsa distenditur non sunt, quamvis aliquando vix rarissima folia ex eorum ariditate ventus elationis in peregrina dispergat. Haec igitur Ecclesia, quae, ut eiusdem identidem verbis utar, ramos suos per universam terram copia ubertatis extendit, ad multas etiam barbaras gentes extra orbem romanum crescendo perventura est. Quod et te inquisisse et comperisse arbitror, ut diceres: "Omitto gentium barbararum proprias religiones, persarum ritus, sidera chaldaeorum, Aegyptiorum superstitiones, deos magorum, ut omnia ista non sint, quia providentia Dei in christianum nomen totus cotidie vertitur mundus". Haec tu vera dixisti, et sic impletur promissio quae dicta est Abraham: *in semine tuo benedicentur omnes gentes*. Omnes inquit gentes, non dixit: omnium gentium omnes homines. Unde necesse est non solum fecunditate crescentis Ecclesiae, verum etiam permixta multitudine inimicorum eius, per quos pietas eius exerceri et probari possit, usque in finem iudiciariae separationis totus orbis impleatur. Sic

commemoratum est hoc testamentum et ad filium eius isaac Domino dicente: *Et statuam iuramentum meum, quod iuravi Abraham patri tuo, et ampliabo semen tuum tamquam stellas caeli, et dabo tibi et semini tuo omnem terram, et benedicentur in semine tuo omnes gentes terrae*, sic et ad nepotem eius iacob: *Et erit semen tuum sicut harena terrae et dilatabitur supra mare et in Africum et in aquilonem et ad orientem, et benedicentur in te omnes tribus terrae*. Supra mare autem plerumque Scriptura cum dicit, occidentalem partem solere significari novit qui legit. Huic tu testamento si prolato consentire voluisses, non in solo Africo remansisses.

Brano 6 (*Epistula 10* ad Alypium, 5*)

Cives romani nulla potestate resistente mangonibus in servos rediguntur.

Quarum autem potestatum vel quorum officiorum cura lex ista, vel si qua alia de hac re lata fuerit, habere possit executionem, ut Africa suis non amplius evacuetur indigenis nec gregatim et catervatim perpetuo quasi fluvio tanta hominum multitudo utriusque sexus peius quam captivitate barbarica amittat propriam libertatem, ipsorum est providere. A barbaris enim plurimi redimuntur, transportati vero in provincias transmarinas nec auxilium redemptionis inveniunt; et barbaris resistitur, cum bene et prospere geritur Romana militia, ne barbarica Romani captivitate teneantur; his vero negotiatoribus non quorumcumque animalium sed hominum, nec quorumcumque barbarorum sed provincialium Romanorum usquequaque dispersis, ut in eorum manus pretia pollicentium vel violenter rapti vel insidiis decepti ubicumque et undecumque ducantur, pro libertate Romana (non dicam communi sed ipsa propria) quis resistit?

Brano 7 (*De opere monachorum 18*)

Erogandi verbi Dei obtentu nolentes laborare castigantur. Paulus ad erogandum verbum certa tempora constituit, et alia ad laborandum. Optima gubernatio, ut omnia ex ordine gerantur.

Si autem alicui sermo erogandus est, et ita occupat ut manibus operari non vacet; numquid hoc omnes in monasterio possunt, venientibus ad se ex alio genere vitae fratribus, vel divinas lectiones exponere, vel de aliquibus quaestionibus salubriter disputare? Quando ergo non omnes possunt, cur sub hoc obtentu omnes vacare volunt? Quamquam etsi omnes possent, vicissitudine facere deberent; non solum ne caeteri a necessariis operibus occuparentur, sed etiam quia sufficit ut audientibus pluribus unus loquatur? Deinde ipsi Apostolo quomodo vacaret operari manibus suis, nisi ad erogandum verbum Dei certa tempora constitueret? Neque enim et hoc Deus latere nos voluit. Nam et cuius artis opifex fuerit, et quibus temporibus vacaret dispensando Evangelio, sancta Scriptura non tacuit. Nam cum eum dies profectionis urgeret in Troade constitutum, etiam in una sabbati congregatis fratribus ad frangendum panem, tanta fuit intentio et tam necessaria disputatio, ut sermo produceretur usque ad medium noctis, tamquam excidisset eis quod eo die non esset ieiunium: quando autem in aliquo loco immoraturus quotidie disputabat, quis dubitaverit horas eum habuisse ad hoc officium deputatas? Namque apud Athenas cum esset, quia studiosissimos rerum inquisitores invenerat, ita de illo scriptum est: *Disputabat igitur cum Iudaeis in synagoga, et Gentibus incolis in foro per omnem diem ad omnes qui aderant*. Non enim in synagoga per omnem diem, ubi mos erat sabbato sermocinari: sed *in foro*, inquit, *per omnem diem*; propter studia utique Atheniensium. Sic enim sequitur: *Quidam vero Epicureorum et Stoicorum philosophorum conferebant cum illo*. Et paulo post dicit: *Athenienses autem et advenae hospites ad nihil aliud vacabant, quam dicere aliquid novi, aut audire*. Putemus Apostolum illis omnibus diebus quibus fuit Athenis, non fuisse operatum; propter hoc enim et ex Macedonia supplebatur eius indigentia, sicut dicit in secunda ad Corinthios: quamquam et aliis horis et noctibus poterat, quia ita valebat et animo et corpore. Sed cum Athenis exisset, videamus quid dicit Scriptura: *Disputabat, inquit, in synagoga per omne sabbatum*: hoc apud Corinthum. In Troade ergo, ubi necessitate imminentis profectionis usque ad medium noctis sermo protractus est, una sabbati

erat, qui dies dominicus dicitur: unde intellegimus eum non fuisse cum Iudaeis, sed cum Christianis; quando etiam dicit ipse narrator ad frangendum panem se fuisse collectos. Et ipsa est optima gubernatio, ut omnia suis temporibus distributa ex ordine gerantur, ne animum humanum turbulentis implicationibus involuta perturbent.

Brano 8 (*Quaestiones in Heptateuchum* 3,91)

Quomodo illud: *Mercedem dabitis terrae*.

Et per omnem terram possessionis vestrae mercedem dabitis terrae: alii autem codices habent, *redemptionem dabitis terrae*. Sensus ergo hic est: *Non venumdabitur terra in profanationem*, id est, illis qui ea utantur in iniuriam Creatoris; aut *in confirmationem*, id est, ut eam emptor perpetuo possideat, nec certo secundum Dei praeceptum intervallo annorum restituat venditori. *Mea est enim*, inquit, *terra*: unde secundum meum praeceptum ea uti debetis. Atque ut ostenderet suam esse, non ipsorum, quid ipsi in ea essent, consequenter adiunxit, dicens: *Propter quod proselyti et incolae vos estis ante me*: hoc est: Quamvis proselyti, id est advenae sint vobis, qui ex alienigenis adiunguntur genti vestrae; et incolae, id est non in terra propria manentes: tamen etiam vos omnes ante me advenae estis et incolae. Hoc Deus dicit, sive Israelitis, quod aliarum gentium terram, quas expulit, eis dederit: sive omni homini, quoniam ante Deum qui semper manet, et sicut scriptum est, coelum et terram implet, utique praesentia sua, omnis homo advena est nascendo, et incola vivendo; quoniam compellitur migrare moriendo.